

of een bepaalde kapitein konden op die manier goed gevolgd worden, zij het dat er dan heel wat in beide boeken moest worden gebladerd. Maar vragen over de waarde van ladingen, het aantal passagiers of het aantal doden dat tijdens de reizen te betreuren was, waren moeilijker te beantwoorden: de indices gaven daarop geen ingang, zodat niets anders restte dan het doorvlooien van de twee boeken van de eerste tot de laatste bladzijde. Zo'n vraag had Broeze zich wel kunnen stellen, omdat eind jaren tachtig de informatietechnologie al zo ver gevorderd was dat de gegevens ook heel goed in een database op een cd-rom hadden kunnen zijn ondergebracht, hetgeen de zoekmogelijkheden sterk zou hebben verbeterd.

Nu, ruim tien jaar verder, heeft het ING de logische stap gezet om inderdaad een databaseversie van *Dutch-Asiatic Shipping* te ontwikkelen, die weliswaar niet via cd-rom, maar via internet te raadplegen is. Voor deze versie zijn niet opnieuw de archieven geraadpleegd, maar is de oorspronkelijke publicatie gescand en in een database ondergebracht. Deze procedure heeft het aanmerkelijke voordeel dat het snel en goedkoop kan worden gedaan; een nadeel is dat gegevens die niet in de boekversie zijn opgenomen, nu ook niet beschikbaar zijn. Zo is een beschrijving van de lading in de boekversie weggelaten, omdat het teveel ruimte zou kosten, terwijl die informatie natuurlijk zonder probleem een plaatsje in de databaseversie had kunnen krijgen.

Belangrijkste vraag is natuurlijk: kun je nu sneller en beter zoeken in de database- dan in de boekversie? Wat sneller zoeken betreft is dat zeker het geval. Selecteer een schip of een kapitein en met één druk op de knop worden alle reizen getoond die het schip of de kapitein heeft gemaakt. Wat beter zoeken betreft is de winst minder groot dan verwacht. Dat je ook op scheepstype, bouwjaar, VOC-werf, vertrek- en aankomstplaats kunt zoeken, is zeker een verbetering. Maar dat je niet op waarde van de lading kunt zoeken, of op aantal en soort scheepslieden is teleurstellend. Het is informatie die immers wél in de database aanwezig is! Ernstig is dat de database niet bepaald foutloos is geconverteerd vanuit de oorspronkelijke boeken. Er zijn veel typefouten in de database blijven staan. Het schip de Blijde Boodschap komt bijvoorbeeld in de database voor als Elude Boodschap en als Blude Boodschap.

Tenslotte: veel sociaal- en economisch-historici zullen de gegevens uit de database willen gebruiken om ze te aggregeren, te sommeren en te totaliseren. De huidige interface biedt daarvoor geen mogelijkheid. Hoe prettig het ook is om via Internet de gegevens te kunnen benaderen, het ware te wensen dat de 'Dutch Asiatic shipping'-database ook als bijvoorbeeld Excel-bestand te downloaden zou zijn.

Onno Boonstra

N. Middelkoop, ed., *Amsterdammers geportretteerd. Kopstukken 1600-1800* (Bussum: Toth, 2002, 304 blz., €29,90, ISBN 90 6868 315 2).

Van de meer dan duizend schilderijen daterend van voor 1800 in bezit van de stad Amsterdam, bestaat ruim de helft uit portretten van Amsterdammers. Het is een zeer gevarieerd bezit en het gaat van 58 regentstukken, 17 groepsportretten van chirurgijns en 58 schuttersstukken tot honderden individuele portretten. Vele zijn dus vanwege instellingen tot stand gekomen, weer andere komen uit familiecollecties. In 1986 werd al een tentoonstelling van zestiende-eeuwse portretten in het Amsterdams Historisch Museum gehouden en in 2002 kwam een grote expositie van schilderijen uit Amsterdams bezit en van buiten de stad tot stand die de twee volgende eeuwen bestreek. Over het algemeen hebben kunsthistorici niet veel interesse voor dit soort schilderijen getoond. Maar het is een terrein waarop in Amsterdam ongeveer tweehonderd

schilders actief zijn geweest. Het rijke inleidende artikel van Rudi Ekkart in deze prachtig geïllustreerde catalogus probeert voor het eerst een overzicht van de ontwikkelingen in de Amsterdamse portretkunst in de zeventiende en achttiende eeuw te geven.

De Amsterdamse groeps- en individuele portretten zijn geen vlakke plaatjes. Zij waren vol signalen voor de toeschouwer. Familiewapens, inscripties, kleding waaruit al dan niet de waardigheid sprak, vèrkleding (à l'antique, historieschilderkunst), achtergronden met huizen en afgebeelde portretten, alles moest duidelijk maken hoe de afgebeelde(n) zich gezien wilde(n) hebben. De tentoonstelling was evenals de catalogus naar thema ingedeeld. Elk thema wordt voorafgegaan door een kort essay en bij elk groepsportret van die afdeling wordt de voorgestelde met alle signalen en zijn of haar leven beschreven. Dan volgt de pedigree. Daar duiken de eerste verrassingen op. Zo hing het portret van Hiob de Wildt door D. Santvoort uit 1640 enige tijd in: A. Hitler Führermuseum, Linz. En hoe was het mogelijk dat de zeer calvinistische Wigbold Slicher zich in een 'portrait historié' met zijn halfnaakte vrouw als Venus, als Paris en daarnaast Amor liet afbeelden? De conclusie luidt voorlopig dat het doek alleen voor zijn privévertrekken was bestemd. Het feit dat vooraanstaanden zich gaarne in bijbelse of klassieke dracht of als herders in arcadische omgeving lieten contereften is een boeiend cultuurhistorisch fenomeen, dat niet alleen maar met de mededeling dat hun 'fantasie met hen op de loop ging' kan worden afgedaan, zoals J. B. Bedaux spottend meent te moeten opmerken (213). Zijn bijdrage vormt een merkwaardig buitenbeentje in de catalogus. Hier wordt een soort psychologiserende kunstbeschouwing toegepast, die zich met een beroep op Gombrich' werk afzet tegen 'hineininterpretieren' bij de uitleg van kunstwerken. Eigenaardig genoeg brengt Bedaux zelf ook een privéinterpretatie van bijvoorbeeld Rembrandts schilderij 'De scheepsbouwer Jan Rijcksen en vrouw Griet Jans', waarop we volgens hem een deur zien openzwaaien en de vrouw door haar half open mond een 'nonverbaal signaal' geeft waarmee zij zou laten uitkomen seksuele interesse te hebben voor haar man (72)!

Gelukkig vindt tegenwoordig een soort kruisbestuiving tussen kunsthistorici en ideeënhistorici plaats, want juist bij portretten is verdere interpretatie alleen mogelijk als de achterliggende gedachtewereld expliciet wordt gemaakt. Dat wordt vooral duidelijk in het inleidende artikel van de historicus S. A. C. Dudok van Heel, die glashelder uitlegt waarom er tussen 1618 en 1636 een hele reeks portretten ten voeten uit van Amsterdamse regenten en hun echtgenotes ontstond. Een laatste exemplaar kwam in 1639 tot stand en wel door toedoen van Rembrandt, die geld nodig had en daarna het portretteren voor gezien hield. Deze schilderijen hadden daarna 'dynastieke' pretenties. Dat keken deze 'nouveaux riches' af van de adel die dit soort portretten al lang liet vervaardigen. Sommige regenten schrokken er niet voor terug in hun nieuwe buitenhuizen hele familiereeksen op te hangen, waarvan een gedeelte uit 'vooroudericonen', fantasieportretten, bestond. De behoefte de keten der geslachten te verlengen prevaleerde boven het nog zeer zwakke historische bewustzijn. Deze afbeeldingen zaten dan ook vol anachronismen en waren doods van impressie. Al dan niet echt, familieportretten bleven dierbaar, maar toen het dynastieke aspect door uitsterving van families verdween geraakten deze kostbaarheden in de handel, waarop in testamenten de bepaling verscheen dat zij bij overlijden mee begraven moesten worden, of verbrand om publieke verkoop te vermijden. Vanzelfsprekend zijn weer andere aspecten te zien bij groepsportretten van gildeoverlieden (het eerste dateert van 1599), schuttersstukken (het oudste is van 1529) en groepsportretten van regenten en regentessen van liefdadige instellingen (sinds 1617). Het dateren en identificeren van de voorgestelden is boeiend werk en vergt grote kennis van geschiedenis en kleding. Bovendien kan het nagaan van het lot van zo'n schilderstuk door de geschiedenis veel verduidelijken. Naast de reeds genoemden geven W. Kloek, V. Manuth, M. J. Bok, N.

Middelkoop, M. Jonker, P. Knevel en voor de achttiende eeuw (wanneer de wijze van voorstellen onder invloed van nieuwe verlichtingsidealen verandert) F. Grijsenhout en P. Knolle ons de instrumenten voor een vruchtbare interpretatie van deze tak van de schilderkunst.

E. O. G. Haitsma Mulier

C. Huygens, *Mijn leven verteld aan mijn kinderen in twee boeken*, ingeleid, bezorgd, vertaald en van commentaar voorzien door F. R. E. Blom, I, *Inleiding, teksteditie en vertaling*, II, *Commentaar en annotatie* (2 dln.; Amsterdam, Prometheus/Bert Bakker, 2003, 191 + 34 (deel I), 622 blz. (deel II), €60,-, ISBN 90 351 2311 5); C. Huygens, *Journal van de reis naar Venetië*, vertaald en ingeleid door F. R. E. Blom, met medewerking van J. Heijdra, T. Snijders-de Leeuw (Nederlandse klassieken; Amsterdam: Prometheus/Bert Bakker, 2003, 192 blz., ISBN 90 351 2500 2).

Zelden zal een zeventiende-eeuwse Nederlandse grote persoonlijkheid ons zo bekend zijn als het geval is met Constantijn Huygens. Dat lag niet in de laatste plaats aan hem zelf. Vaak liet hij zich met of zonder familieleden afbeelden en zijn vele geschriften geven een goed beeld van zijn bezigheden en gedachten. Bovendien deed hij er als literator alles aan om voordelig over te komen. Naast zijn officiële werkzaamheden als secretaris in dienst van de Oranjestadhouders, die hij zeer trouw was en bleef, bekwaamde hij zich in de dichtkunst en muziek. Hij deed dat met de zogenaamde 'sprezzatura', die hoorde bij een heer van stand, een 'honnête homme', die alleen voor een kleine kring liefhebbers zijn niet gemakkelijk te doorgronden schrijfsels creëerde. Bij zo'n heer van stand, die via het patroon-cliënt netwerk steeds hoger klom, hoorde ook een passend onderkomen. Zo liet hij een tegenwoordig niet meer bestaand huis in classicistische stijl aan het Haagse Plein neerzetten (het leek op het Mauritshuis) en een buiten bij Voorburg, hij kocht een kasteel in de Bommelerwaard en nog een 'optrekje' bij Turnhout. Deze zo van zijn eigen waarde bewuste man liet ons behalve zijn briefwisseling minstens zes autobiografische geschriften na, waarvan er nu twee weer in mooie edities in de serie Nederlandse klassieken zijn uitgegeven. Op de ene uitgave, *Mijn leven verteld aan mijn kinderen*, dat door Huygens op 82-jarige leeftijd werd afgerond, is de classicus en neerlandicus Frans Blom aan de Leidse universiteit gepromoveerd. Het boek wordt door een dubbel zo dikke band commentaar en annotatie begeleid. Het andere werk bevat het in het Frans (de taal der diplomatie) geschreven dagboek van Huygens' reis naar Venetië uit 1620 in het gevolg van de diplomaat François van Aerssen. De bedoeling was het verdrag tussen de Republiek en Venetië ter plaatse te bezegelen. Beide werken waren al eerder uitgegeven. *Mijn leven*, waar vijf handschriften van over zijn, in 1817 door P. Hofman Peerlkamp met een wat onevenwichtige annotatie, gevolgd door een nieuwe uitgave in 1898 door J. A. Worp, die niet veel toevoegde. Het *Journal* werd ook door de laatste in 1894 in de *BMHG*, voorloper van dit tijdschrift, gepubliceerd, maar zonder toelichting en in de originele taal. Ja, iedereen kende toen nog Frans.

Hoe zien deze nieuwe edities er uit? Na een inleiding over de reis naar Venetië is de tekst in het zeventiende-eeuwse Frans afgedrukt. Deze kwam vrij snel na de reis van 25 april tot 7 augustus 1620 tot stand. Natuurlijk staan er veel aardige bijzonderheden in over de tocht door Duitsland naar Venetië en terug, zoals gevaarlijke situaties onderweg en kantelende koetsen, of boeiende ontmoetingen. Maar Blom maakt de lezer goed duidelijk nooit te vergeten dat dit geen 'spontaan' verhaal is. Zoals elke welopgevoede heer kende Huygens zijn klassieken én contemporaine auteurs. Hij wist dat de grote Lipsius al in de zestiende eeuw raad had gegeven